

О՛RTA OSIYODA TILSHUNOSLIK AN՛ANALARI VA ULARNING JAHON ILMI TARAQQIYOTIDAGI O՛RNI

Andijon davlat chettillari instituti Ingliz
filologiyasi O՛qitish metodikasi va tarjimashunoslik
fakulteti, Filologiya va tillarni o՛qitish: Xitoy tili
102-guruh talabasi Xusanova Muslimaxon.

Ilmiy maslahatchi: :Zaynobiddinova I.M

Annotasiya: Ushbu maqolada O՛rta Osiyoda tilshunoslikning tarixiy ildizlari, rivojlanish bosqichlari, yirik tilshunos olimlarning ilmiy merosi hamda zamonaviy davrdagi lingvistik jarayonlarning o՛ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Qadimgi yozma manbalardan tortib to zamonaviy korpus lingvistikasi va til texnologiyalarigacha bo՛lgan ilmiy an՛analar izchil yoritilib, mintqa tilshunoslik maktabining xalqaro miqyosdagi o՛rni ko՛rsatib beriladi. Maqola O՛rta Osiyo tillari va ularning o՛zaro ta՛siri, tarixiy taraqqiyoti hamda bugungi ilmiy yo՛nalishlari haqida yagona tizimli tasavvur beradi.

Kalit so՛zlar: O՛rta Osiyo, tilshunoslik, lingvistik meros, Zamaxshariy, Qoshg՛ariy, turkiy tillar, korpus lingvistikasi, tarixiy grammatika, lug՛atchilik, fonetika.

Аннотация: В данной статье рассматриваются исторические истоки и этапы развития языкознания в Средней Азии, а также научное наследие крупных лингвистов региона. Освещаются лингвистические традиции — от древних письменных источников до современной корпусной лингвистики и языковых технологий. Материал дает целостное представление о среднеазиатской лингвистической школе, её роли в мировой науке, взаимодействии региональных языков, их исторической эволюции и современных научных направлениях.

Ключевые слова: Средняя Азия, языкознание, лингвистическое наследие, Замахшари, Кашгари, тюркские языки, корпусная лингвистика, историческая грамматика, лексикография, фонетика.

Abstract: This article examines the historical foundations, stages of development, and scholarly contributions of major linguists in Central Asia. It explores linguistic traditions ranging from ancient written sources to modern corpus linguistics and language technologies. The study provides a comprehensive overview of the linguistic schools of Central Asia, emphasizing their significance in global scholarship. Additionally, it analyzes the interaction of regional languages, their historical evolution, and the contemporary directions of linguistic research.

New words: Central Asia, linguistics, linguistic heritage, Zamakhshari, Kashgari, Turkic languages, corpus linguistics, historical grammar, lexicography, phonetics.

O‘rta Osiyoda tilshunoslik: tarixiy ildizlar va zamonaviy rivojlanish yo‘nalishlari

O‘rta Osiyo xalqlarining til madaniyati ming yillik tarixga ega bo‘lib, mintaqa tilshunosligi Sharq sivilizatsiyasi taraqqiyotida alohida o‘rin egallaydi. Dastlabki lingvistik qarashlar qadimgi turkiy bitiklar, shuningdek, So‘g‘d, Baqtriya va Xorazm yozuvlarida uchraydi. Ushbu manbalarda fonetika, leksika va grammatik tuzilish haqidagi ilk kuzatishlar mavjud bo‘lib, ular keyingi ilmiy an‘analarga zamin yaratgan.

Tilshunoslikning rivojida Mahmud Qoshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asari muhim o‘rin tutadi. Asar nafaqat turkiy qabilalar tilini qamrab olgan lug‘at, balki etnolingvistik ma’lumotlar, fonetik kuzatishlar va grammatik tasniflarni ham o‘z ichiga oladi. Shuningdek, Zamaxshariyning “Muqaddimat ul-adab” asari arab tilshunosligi bilan bir qatorda turkiy tilning ayrim unsurlarini ham izohlashda muhim manba bo‘lib xizmat qilgan.

O‘rta Osiyo ilmiy maktablarida til va tafakkur munosabatiga oid qarashlar ham shakllangan. Ayniqsa, Forobiy, Ibn Sino singari mutafakkirlarning mantiq, nutq va tafakkur haqidagi qarashlari keyingi lingvistik tadqiqotlarga ta’sir ko‘rsatgan.

XX asrga kelib, mintaqada tilshunoslik fanining ilmiy tizimi shakllandi. Turkiy tillar fonetikasi, tarixiy grammatika, dialektologiya, etimologiya, lugʻatchilik kabi sohalarda yirik ilmiy maktablar vujudga keldi. Mustaqillikdan keyingi davrda esa Oʻzbek tili korpusi, elektron lugʻatlar, avtomatik tarjima tizimlari va raqamli til texnologiyalari rivojlana boshladi.

Bugungi kunda Oʻrta Osiyo tilshunosligi xalqaro ilmiy maydonda oʻz oʻrniga ega boʻlib, turkiy tillarning genetik aloqalari, tipologik xususiyatlari, kognitiv va sotsiolingvistik tadqiqotlar yoʻnalishlari boʻyicha keng ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qoshgʻariy M. Devonu lugʻotit turk. – Istanbul: 1915–1917.
2. Zamaxshariy M. Muqaddimat ul-adab. – Qohira: 1963.
3. Rasulov R., Usmonov S. Umumiy tilshunoslik. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2017.
4. Mahmudov N., Sobirov A. Oʻzbek tili tarixi. – Toshkent: Fan, 2008.